

д-р Михайло Димид

ШЛЯХ ДО ЗАВЕРШЕННЯ СТРУКТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ*

Другий Ватиканський Собор, а за ним і канони 55 і 56 Канонів Східніх Церков (ККСЦ) нам говорять, що «від найдавніших часів існує в Церкві патріярша інституція, визнана вже першими Вселенськими Соборами. Патріярх же східній — це єпископ, якому належить правосуддя щодо всіх єпископів, не виключаючи й митрополитів, клиру і народу своєї території або обряду».¹

Тут постараємося подивитися на суть помісної Церкви і влади Патріярха з різних сторін. Розглянемо питання обряду, території, розподілу території, назви Церкви, подивимося на оперативність Патріярхії, Синод Єпископів, Патріяршу Курію, Патріярший Собор, Епархії і на відносини Синоду Єпископів Української Греко-католицької Церкви з Римською Курією.

Обряд

Ми, українці греко-католики, маємо свій власний обряд, який виділяє нас, як окрему Церкву, у складі вселенської Церкви. Наш обряд є візантійсько-українським або греко-руським.² Ми маємо свою святую літургію, еклезіологію, духовість, традицію, науку, право, богослов'ю, різні культурні та історичні особливості, які виражаються у способі живої віри, властивому для нашої помісної Церкви. (Кан. 28 ККСЦ).

Територія

Крім обряду, в нас появилася територія. Вона в нас була забрана атеїстичною комуністичною владою. Тепер ми здобули її. Це те, що ми маємо,

крім нашого обряду. Коли межі території Української Греко-католицької Церкви мали б бути визначені, то меж обрядові немає, він розповсюджується по земній кулі, залежно від переселення людей візантійсько-українського або греко-руського обряду.

Територіяльні межі Української Греко-католицької Церкви досьогоді визначені не точно. Чи кордони України окреслюють територію Української Греко-католицької Церкви? Чи поширюється ця територія на Росію, Беларусь, Казахстан, Молдавію, Сибір, Далекий Схід, Словаччину, Румунію, Угорщину, частину Польщі? Чи, можливо, і кордони України заширокі для Української Греко-католицької Церкви і, наприклад, Закарпаття не є її територією? Чи найстарша українська епархія — Перемишль — має належати Варшавському латинському митрополитові? Все це поки що залежить від інтерпретацій переходових і не завжди обізнаних у східних науках людей, а чи не має воно набрати чітко означених інституціоналізованих рис?

Коли подивитися на діяльність і титули великого митрополита Андрея Шептицького, то бачимо, що ще 18 лютого 1908 р. в листі до Римського Папи Пія Х він окреслював себе такими повноваженнями: Галицький митрополит адміністратор митрополії Київської і всієї Руси, як також Архиепископських Церков: Володимира, Полоцька, Смоленська і Єпископських Церков: Луцька з Екзархатом всієї Руси, Острога, Новогрудка, Берестя, Мінську, Вітебська, Мстислава, Орша, Могилева, Сівера, Холма, Пінська, Туріва, Белзу.³

Все це були незаміщені престоли. Інших не зазначено, бо мали єпископів, які ними керували.

Вгаданому листі, врученому власноручно Пію Х і апробованому ним формулою «Пляцет» і підписом, митрополит Андрей Шептицький просив і отримав «делеговану владу і юрисдикцію, в ім'я Римського Апостольського Престолу, діяти на територіях цілої Російської імперії, тобто цю саму (владу), що посідає звичайно Маронітський Патріярх на своїй території».

В 1927 році митрополит Андрей скликав у Львові Єпископську Конференцію. На ці й інші подібні збори, що відбувалися і в Римі, приїжджали єпископи галицькі, закарпатські, ужгородські, криживацький, пряшівський, болгарський.⁴

10 жовтня 1939 р., на підставі повноважень, отриманих від Папи Пія Х, митрополит Андрей Шептицький створив чотири екзархати. Перший

* Ця доповідь була виголошена на Конгресі Мирян у Львові.

екзархат охоплював Волинь, Підляшшя, частину Полісся, окупованого советами, і Холмщину. Його очолював єпископ Миколай Чарнецький. Другий екзархат, під проводом єзуїтського ченця отця Антонія Неманцевіча, охоплював Беларусь. Третій — завідував Великою Росією і Сибіром і був наданий отцю Климентію Шептицькому. Четвертим екзархатом — Великою Україною, керував Йосиф Сліпий.⁵

Треба ще додати, що ніколи в історії Східних Церков територія Церкви не визначалась стисло державними кордонами. Та й сьогодні канон 146 ККСЦ пише, що «Територія Церкви, на чолі якої стоїть Патріярх, простягається на ті округи, в яких зберігається обряд, властивий цій Церкві, і Патріярх має законно набуте право засновувати там провінції, епархії й екзархії».

Але де починаються і закінчуються кордони території Української Греко-католицької Церкви чи Київської Греко-католицької Церкви? Це лишається відкритою проблемою! Канон 146 ККСЦ наложує ґрунтовне вивчення цього питання на Синод єпископів, а остаточне вирішення сумнівів — на Римського Архисерея. Хоч у «Зверненні Львівського Синоду 1992 р. до українського народу» написано, що «ми з'ясували територію Помісної Української Греко-католицької Церкви», на це ще треба очікувати повільної реакції Римської Курії.⁶

Назва

Неясністю залишається сама назва патріяршої Церкви. Ця Церква — Українська Греко-католицька — має територію ширшу, ніж політичні кордони України, і, як заявляв вже Блаженніший Мирослав-Іван і практика показує, — не опікується лиш українцями. Напевно, назва Київська Греко-католицька Церква була б всеохоплюючою.

Розподіл території

Треба ще повернутися до території і говорити про проблему її розподілу. Києво-Галицький Патріярхат повинен очолювати митрополії Київську, Львівську, Перемишльську, Мукачівську і екзархати Харківський, Одеський, Донецький, Беларуський, Російський, Сибірський, Азійський. Все це потрібно переосмислити. Львівський Синод 1992 р. застановився над тими проблемами, хоч не в таких широких розмірах, як це ми зараз робимо. В пресовому комунікаті, виданому Синодом, написано: «У п'ятницю, 22 травня, на Синоді розглядалося питання про створення нових епархій УГКЦ на Україні і про створення екзархату з єпископською гідністю в країнах колишнього СРСР».⁷ Додамо ще, що за канонам 80 ККСЦ «до Патріярха належить виконувати права і сповняти обов'язки митрополита в усіх місцях, де не були засновані провінції», і наш Блаженніший діє в такому напрямі.

Оперативність патріярхії

Потрібна належна оперативність патріярхії, а це означає «плекання єдності дії єпископів між собою та іншими вірними Церкви», «спільні починання для успішного поширювання добра релігії, для дійовішого оберігання церковної дисципліни, для плекання згоди й зберігання єдності між усіма вірними» (Кан. 84 ККСЦ). Для такої праці церковним правом передбачені такі інституції:

- 1) Синод Єпископів Патріяршої Церкви
 - 2) Патріярша Курія
 - 3) Патріярший Собор
- до 1) Синод єпископів

Синод єпископів Української Греко-католицької Церкви стає чимраз стабільнішою установою, хоч і відчувається, що це молода в нас інституція і не має досвіду ані впевненості в своїх діях. Синод не діяв регулярно в Україні, останнє його зібрання відбулося 1626 року в Кобрині.⁸ Ця установа об'єднує і територіальних, і обрядових єпископів — (діяспорних — не лиш у національному розумінні). Синод єпископів Української Греко-католицької Церкви повинен виготовити свої статuti, бо він не є тим самим організмом, що працював на Заході з благословення Папи Івана-Павла II, а чимсь відмінним. Секретаріят Синоду і підготовчі комісії існують. Синод ще повинен апробувати Партикулярне Право Української Греко-католицької Церкви. Що Синод єпископів Української Греко-католицької Церкви не має багато прихильників у Римській Курії, видно з того, що Блаженніший Мирослав-Іван — глава і батько УГКЦ, голова Синоду і ще не міг офіційно проголосити результати Синоду, як йому це забезпечує Кодекс Канонів Східних Церков канонам 112. Документи знову затрималися в Римі, кажуть, до жовтня 1992 року.

До 2) Патріярша Курія

Канон 114 ККСЦ твердить, що «Патріярх повинен мати у своєму осідку Патріяршу Курію, іншу від курії епархії Патріярха». Ця курія складається із:

- а) постійного Синоду єпископів патріяршої Курії
- б) куріальних єпископів
- в) патріяршого трибуналу
- г) патріяршого економа
- г) патріяршого канцлера
- д) комісії з питань літургії
- е) інших комісій.

Постійний Синод

Постійний Синод складається з Патріярха і чотирьох єпископів, призначених на п'ятиріччя (Кан. 120 ККСЦ). Троє з цих єпископів обираються Синодом єпископів патріяршої Церкви, серед яких принаймні двоє повинні бути з-поміж епархіяльних єпископів, а одного іменує Патріярх (кан. 115 ККСЦ). Постійний Синод скликається принаймні

два рази до року і вирішує важливі справи в житті Церкви.

Патріарший економ

Для управління майном патріаршої Церкви Патріарх,— за згодою постійного Синоду,— повинен призначити патріаршого економа, іншого від економа епархії Патріарха. Це досвідчений в кономічних справах, чесний вірний Церкви (Кан. 122 ККСЦ).

Патріарший канцлер

Патріарх номінує патріаршого канцлера якогось пресвітера або диякона. Він стоїть на чолі патріаршої канцелярії й архіву патріаршої курії. Він теж є нотарем (Кан. 123 ККСЦ).

Комісії

Патріарх утворює комісії і встановлює правила, іменує членів (Кан. 124 ККСЦ).

До 3) Патріарший Собор

Патріарший Собор — це зібрання всієї Церкви у дорадче тіло для допомоги Патріархові і Синодові єпископів патріаршої Церкви. Патріарх скликає Собор і очолює його щоп'ять років. Це зібрання всіх вірних полагоджує справи більшої ваги пасторального, місійного, дисциплінарного характеру. Беруться до уваги обставини часу і зміни в суспільстві та укладаються на Соборі форми і способи апостольства, а також церковної дисципліни.

На Собор слід скликати: єпархіяльних єпископів і ієрархів, титулярних єпископів, глав чернечих конфедерацій, головних настоятелів інститутів посвяченого життя, настоятелів монастирів свого права, ректорів католицьких університетів, церковних університетів і деканів факультетів теології або канонічного права, які мають осідок у межах території Церкви, якої Собор відбувається; ректорів вищих семінарій, з кожної єпархії принаймні одного з пресвітерів, приналежних до цієї єпархії, особливо парохів, одного з ченців або членів товариств спільного життя на подобу чернечих, а також двох мирян (Кан. 140-143 ККСЦ).

Епархії

Щоб Патріархат був сильним і святим, потрібні сильні і святі єпархії і деканати. Єпископ-ординарій — це людина, якій довірено єпархію для пастирської опіки від власного імені, керує нею, як намісник і післанець Христа (Кан. 178 ККСЦ). Він є учителем, священослужителем і керівником. Він вчить, освячує і управляє Христовими вірними.

Деканати

Через те, що єпископ не може задовольнити потреби всіх своїх вірних, в єпархіях встановлюються деканати. Декан сполучує парафію з єпархією, виховує і служить Христовим свідкам — священникам, провадить літургічним, організаторським, соціальним, адміністративним життям в деканаті.

Зведення

В тому короткому описі ми побачили кілька проблем (і пропозицій для розв'язки цих проблем) у процесі завершення структури Української Греко-католицької Церкви на підставі Кодексу Канонів Східних Церков.

Як наше українське суспільство крокує вперед, так і Українська Греко-католицька Церква, разом із своїм народом, явно консолідується, росте і міцніє під керівництвом Господа нашого Ісуса Христа. Серед доброго зерна ще багато кукілю, але поволі з великим трудом він викорінюється. Хоч великі і численні труднощі, однак всюди видно діло рук Божих.

Синод

На шляху до завершення структури Української Греко-католицької Церкви великим кроком вперед став Львівський Синод 1992 р. Коли дотепер не було можливо позбирати всіх єпископів під петицію до Папи Римського про Києво-Галицький Патріархат,— то стало дійсністю на Синоді.

Це завдячуємо різним факторам:

- 1) самостійності України
- 2) росту свідомості українського єпископату
- 3) особистої прихильності Папи Івана-Павла II
- 4) великої рухливості «православних Церков».

При писанні листа до Папи Івана-Павла II єпископи свідомі, що Українська Греко-католицька Церква не від сьогодні має патріарші права, бо звертаються до Римського Архидієка, щоб він «не створив, а радше визнав Київський і Галицький Патріархат Української Греко-католицької Церкви». Бо Українська Греко-католицька Церква «вже втішається патріаршим устроєм і правами».⁹ Крім того Синод узяв ясну позицію щодо Перемишльської і Ужгородської єпархій і попросив Римського Папу про потвердження своїх рішень про приналежність до Києво-Галицької Митрополії, що і так мають вже юридичну вартість.

Вселенська Церква

Рух до завершення структури Української Греко-католицької Церкви пішов уперед, і ми цю структуру побудуємо. Чи вона називатиметься Патріархатом, чи Верховним Архидієкаством — не знати. Ісус Христос в тому процесі є найбільш надійним нашим помічником. Нам треба теж рахуватися з фактором, що Римська Курія проти нас, бо проти концепції єднання християн Соловйова, Шептицького, Сліпого. Коли йде мова про Український Патріархат, то вона вже нині не говорить про різноманітні перешкоди політичного, територіального, екуменічного характеру, які всі пішли в забуття. Однак Римська Курія далі не хоче зрозуміти нашу Церкву і з тої причини ставить нині нове запитання: «Що принесе Український Патріархат Вселенській Церкві?». Питання правильне і підступне в тому ж

самому моменті. Отже, одним із головних завдань на дорозі до проголошення Патріархату було і залишається переконати Римську Курію, що ми є найбільшою з католицьких Церков східного обряду.

«Через те, що наша свята Літургія є такою ж, як і православна, ми можемо сказати, що ми молимося так само, як приблизно 100 мільйонів християн в світі. Бог доручив нам місію примирення. Римський Папа Іван-Павло II відзначив, що ми знаходимося в привілейованому положенні, щоб виконати вимогу II Ватиканського Собору, яка виражена в Декреті про екуменізм, а саме: «Нехай усі знають, що знати, шанувати, зберігати та плекати цю багатющу східню літургічну та духовну спадщину є дуже важливе для вірного зберігання повноти християнської традиції та для досягнення поєднання між східніми і західніми християнами».¹⁰

Ми маємо доказати, що ми вміли протистояти атеїстичному комуністичному переслідуванню, російській православній нарузі, ми вміли кров пролити, ми зможемо простити нашим гонителям і на твердій Божій основі збудувати сильну Церкву, яка принесе Вселенській Церкві свіжі сили, розум, молодість для проповідування Євангелії, для навернення Сходу, для побудови нової християнської Європи, для розвитку східної богословії і науки взагалі, для побудови нових рамок для щирішого і більш правдивого екуменізму, для дійсного єднання християн, для святости.

Ось що Українська Греко-католицька Церква, тобто ми з вами, зробить для того, щоб сповнити свою місію перед Богом і тим самим зміцнити свої земські структури і отримати належне завершення цієї своєї Божої споруди — Києво-Галицьким Патріархатом.

¹ Вселенський Собор Ватиканський II, Діяння і постанови 3, Рим, 1965, стор. 153

² Йосиф Сліпий уживав титул Верховного Архiepіскопа Візантійсько-Українського (Греко-Руського) обряду. Благовісник Верховного Архiepіскопа Візантійсько-Українського (Греко-Руського) обряду, Кастельгандольфо біля Риму, 1974

³ Удостоверений офіційний примірник документу знаходиться в Канцелярії Конгрегації Справ Святих у Ватикані Н. 3871. Довірочна Шафа. Хома І., Старання Митрополита Андрея про приведення прав і властей Київських митрополитів. Лекція на відкриття академічного року 1987-88 Українського Католицького Університету (рукопис). Пор. Василій, дякон ЧСВ, Леонид Фёдоров, Жизнь и деятельность, Рим, 1966, ст. 86

⁴ Великий А., З літопису Християнської України 9, Рим, 1977, ст. 186

⁵ Korolevskij С., Metropolitte Andre Szeptyckyj 1865-1944, Roma, 1964, p. 365